

A „zsidók” János evangéliumában

Kiindulva abból, hogy jelen hallgatóim valamennyien elkötelezett keresztyének, sőt az ökumenikus eszme elkötelezettjei is, hadd hívjak meg mindenkit egy kis vándorútra; képzeljük most magunkat azoknak az őskeresztyén embereknek a helyébe, akik nem tartoztak ugyan Jézus Krisztus követői közé, de a Mester halála és feltámadása után a tanítványok olyan bizonyágtételét hallották, amely meggyőzte őket afelől, hogy Krisztus a megígért Messiás, és ezért csatlakoztak a keresztyénséghez. Vajon ha mi abban a kiváltságos helyzetben lehettünk volna, hogy ezek közé az emberek közé tartozhattunk volna, akkor milyen logikával, helyesebben milyen magatartással viszonyultunk volna az evangéliumhoz? – Azt hiszem, mindenki egyértelműen és félreérthetetlenül követne kijelentésemben: Én mindenképpen azt kutattam volna, hogy ki az, aki még saját füllel hallotta a szeretett Mester kijelentéseit, saját szemeivel láthatta a Mester által végzett csodákat, s számomra az jelentett volna legnagyobb tekintélyt hitemben és életemben, amit a földi Jézus mondott. Nem becsültem volna le a többi apostol szavát sem; távol legyen! De biztos, hogy a *szentanúk* jelenléte számomra rendkívül nagy fontossággal bírt volna hitemben – alig hiszem, hogy van olyan elkötelezett keresztyén, aki ezt másként gondolná!

A legérdekesebb dolgok egyike azonban az újszövetségi irodalom vizsgálata közben, hogy ebből a gondolkodásból mintha semmi sem maradt volna az őskeresztyének életében! Nem a szemtanúk számítanak, vagy ha mégis szemtanúkról van szó, akkor azok között is komoly rangsorolás van. Először is látnunk kell azt, hogy Jézusnak ugyan számtalan tanítványa volt (csupán tanítványi köre is kettő volt: egy tágabb és egy szűkebb), mégis rengeteg tanítványról alig, vagy egyáltalán nem hallunk. A szűk tanítványi kör, tehát a Tizenkettő, amelyik Júdás halála után Mátyással egészül ki, szintén nem képvisel nagyobb tekintélyt; jellemző, hogy a Júdás helyére választott Mátyásról csupán annyit tudunk, hogy Barnabással szemben reá esett a sorsvetés – majd ezek után Barnabásról sokat hallunk, de Mátyás nyomtalanul eltűnik. (ApCsel 1,15-26) Az első keresztyének tekintélyelvi gondolkodása valamilyen egészen más struktúrát tükröz, mint amit mi feltételezünk! Nem sokkal Krisztus feltámadása után hirtelen megnő három apostol tekintélye, akik ugyan mind szemtanúk; viszont biztos, hogy nem egyszerű szemtanú-voltuk volt a tekintély alapja, hanem valami más: hiszen szemtanú lehetett még elég abban a korban! Ezek az ún. oszlop-apostolok: Péter, Jakab és János. Majd aztán az ötvenes években csatlakozik egy újabb tekintély: Pál, aki nem is lehetett szemtanú. Mi lehetett ennek az újfajta tekintélynek az alapja? A jelenlegi kutatás úgy véli (jóllehet sok egymással ellentétes tézis és hipotézis uralja a mezőnyt), hogy elsősorban a növekvő keresztyén vallás missziójában betöltött szerep az, ami az illető apostol tekintélyét indokolja. Ez esetben arra kell gondoljunk, hogy valamennyi tekintélyes apostol, tehát a három oszlop, ill. Pál, egy-egy missziós csoport élén állott. Legalábbis erre enged következtetni Pál apostolnak az a kijelentése, amellyel apostolságát védi az ötvenes évek elején a Korinthusi levélben: a szemtanúság említése mellett fölhozza, hogy éppen a korinthusi gyülekezet a bizonyítéka apostol mivoltának: „Ha másoknak nem volnék is apostola, nektek bizony az vagyok, mert apostolságom pecsétje ti vagytok az Úrban.” (9,2) Hasonlóképpen hangsúlyozza kissé korábban már a Galata-levélben szemtanúságát, de egyben határozottan említi azt is, hogy független a Jeruzsálemben működő oszlop-apostoloktól tekintélye (2,1-10). A fentiekből mármost tökéletes logikával következik az alábbi kérdés: ha a nagy tekintélyek az őskeresztyénségben mind egy-egy irányzat, csoport élén állottak, akkor melyek ezek a csoportok, amelyeknek Péter, Jakab, János ill. Pál a

vezetője; milyen missziós tevékenységet folytattak ezek a csoportok, s miben tértek el egymástól?

Nos, mielőtt nekilátnánk annak, hogy tisztázzuk: mit is jelent a 'Touda<oi szó János evangéliumában, mindeneke előtt ezeknek a csoportoknak az egymás mellett, talán néha egymással szemben állását kell tisztáznunk. *Pál* esetében történhetik meg ez a legegyszerűbben: ő radikálisan a pogánykeresztyénség ill. a pogánykeresztyén misszió híve, s mivel maga is diaszpórában, a zsidó számkivetésben született zsidó, ezért tudja, hogy az új vallás létkérdése, hogy mennyire tud elterjedni a római világbirodalom területén. Éppezért határozottan azt vallja, hogy aki nem zsidónak született, annak nem szükséges először zsidóvá lennie, ha a keresztyénséget fel akarja venni: a Krisztus-esemény túlnő fontosságban a zsidóság fölé. A Pál által alapított gyülekezetek kivétel nélkül pogány területen jöttek létre; az előbb említett Gal 2 büszkén vallja, hogy ezek semmiben nem függenek a jeruzsálemi ösgyülekezettől, csupán a közös hit köti őket össze. – *Péter* esetében a helyzet bonyolultabb. Sajnos tőle egyetlen irat sem maradt fenn, így csupán csak rekonstruálni tudjuk, hogy mi is volt a véleménye. Az ApCsel 10 mindenesetre úgy írja le Péter véleményét a pogánykeresztyén misszióról, mint ami változáson ment keresztül: a Kornéliusz-történet e passzusban meggyőzi Péter apostolt arról, hogy bár Krisztus a zsidók Messiása, mégis a missziót az egész világon, a pogányok között is folytatni kell. Hogy milyen erős volt Péter eme meggyőződése, nehéz lenne megmondani; végső soron Lukács evangélista, aki az ApCsel szerzője, igen erősen Pál-érzőmű, s ez elbeszélésein is látható. A Gal 2-ben mindenesetre Pál hevesen támadja Pétert, és pedig kétszínű magatartást vet szemére. A 11-14.v. szerint ui. Péter Antióchiában együtt étkezett a pogányokból lett keresztyén testvérekkel – ez indirekte azt is jelenti, hogy megszegte a zsidó étkezési előírásokat; ebben mindenesetre úgy tűnt, Pál oldalán áll. Am egyszerűen csak fölbukkant Jakab apostol, s ekkor Péter elkülönült a pogánykeresztyénektől. Nyilvánvalóan Jakab véleménye lényegesen eltért a Pálétól, s Péter nem vállalta a Jeruzsálemben belüli konfrontációt. Pál joggal csalódott – persze, érdekes volna Péter apológiáját is hallani. Erre azonban nincs módunk.

A fentiekből kiderül, hogy *Jakab* apostol lehetett az a személy, aki a pogánykeresztyén missziót ellenezte, legalábbis a páli formában: vallotta, hogy előbb zsidóvá kell lennie annak, aki a keresztyénséget fel akarja venni. Pontosan az ő véleményét sem ismerjük, hiszen a róla elnevezett levél nem az ő műve az Újszövetségben. Viszont ez a vélemény (szemben a Péterével) logikus és rekonstruálható: a Messiás megmaradt a zsidóság határain belül – maradjunk meg mi is ezen belül, mert nincs tekintélyünk a kör kiszélesítéséhez.

Nyilvánvaló, hogy mindaz, amit elmondtam, azért van, hogy *János* helyét megtaláljuk ezen belül. Nos, János nem nyilatkozik az érintett esetben; hallgat. Az evangéliuma alapján azonban azt kell mondjuk, hogy véleménye ha nem is vitatkozott a Páléval, mégis eltérő volt a nagy pogánykeresztyén apostolétól: Ő nagyon erősen a zsidóság mellett maradt, s feltételezhetőleg csak későbbi stádiumban fordult a pogányság felé. Tehát: János ugyan nem Pál (hiszen palesztinai zsidóról van szó, nem külföldön élő zsidóról), de jól meg tudja érteni ez utóbbi érvelését. Az viszont csak látszólagos, hogy véleménye a Jakabéval megegyeznék. Ugyan elsődlegesen ő is a zsidóság felé fordul; csak hogy nem úgy amint Jakab: nem a *mainstream* zsidóságot, tehát nem a vallás fő áramlatát szólítja meg, hanem sokkal nagyobb érdeklődést mutat a zsidóság marginalizált elemei iránt, s – követve a Mestert – azokat szólította meg, akik a zsidó vallás és a zsidó társadalom peremére szorultak. Klasszikus példaként talán a samaritánusokat tekinthetjük. Innen viszont talán érthető, ha János soha nem polemizál Pál ellen – ezzel szemben Jakab nézetét ellenszenvvel kezeli. Így aztán Jakab soha elő sem fordul János evangéliumában – mint ha nem is létezne az Úr testvére! Viszont lehetetlen nem figyelni arra, hogy milyen súlyos ítéletet kapnak az evangéliumban Jézus családjának a tagjai! Aligha lehet gyilkosabb leírás Jézus testvéreiről, mint a Jn 7,1kk. Itt először is szó szerint olvassuk: „Mert testvérei sem hittek benne” (5.v.), de talán még ennél is

aljasabb inszinuációt tartalmaz az egész szakasz leírása: a zsidók ünnepén, a lombsátor alkalmával arra biztatják a testvérek Jézust, hogy menjen fel Júdeába „hogy tanítványaid is hadd lássák cselekedeteidet” (3.v.) – tudván, hogy Júdeában már halálra keresik Jézust. Jézus visszaadja a felszólítást: „Ti menjete fel az ünnepre” (8.v.) – majd fölmege titokban (10.v.). — Nos, ez a passzus a legsúlyosabb vád, ami valaha is elhangozhat: Jézust testvérei a halálba akarták kergetni, nem hittek benne. Jakab neve el sem hangzik, de nyilvánvaló, hogy az evangélium a többi között ott érte őt is. Soha, senki nem vetett ilyet Jézus családja szemére (maximum meg nem értést, a kellő hit hiányát, féltést). Csak a vak nem látja, hogy polémia van itt, súlyos polémia: Jakab és az általa képviselt missziói irányzat ellen. János, a szeretett tanítvány, változatlanul a zsidó vallás kisemmizettjei mellett áll, sőt: Krisztus gyilkosait is a *mainstream* zsidóság körében keresi, ha kell Jézus családjában. Ez a háttére annak, ha János a *zsidókról* beszél.

E háttér sokat megmagyarázhat abból, hogy miért fordul elő többször már maga a „zsidó” szó is János evangéliumában: szemben Máté evangéliumával, ahol csak 5 előfordulást számlálhatunk, 70-szer említi a zsidókat János. Ez a nagy eltérés már önmagában beszél, s a fentiek tükrében mindenképpen azt kell meglátnunk benne, hogy János elvi megalapozottságot is lát a csupán zsidóságból álló keresztyénség teóriája ellen. Természetesen azonban óvakodnunk kell attól, hogy minden egyes esetben azt feltételezzük: János azért polemizál a zsidósággal, mert nyomatékosan vissza akarja utasítani evangéliumában a csupán zsidóságból álló keresztyénség gondolatát. Igen sokszor előfordul olyan összefüggésben a 'Ioudaioj szó, amikor egyszerűen egy nép megjelölésével van dolgunk. Ilyen értelmet láthatunk például a szenvedéstörténetben, ahol a nem-zsidó Pilátus (bizonyal egy korábbi vádat átvéve) Jézust a „zsidók királyának” nevezi: 18,33.39; 19,3.19.21. Nyilvánvalóan arról van szó, hogy miként minden népnek lehet királya, úgy a zsidók esetében is képviselhető egy politikai trónpretendens – végső soron a rómaiak szemében csupán ez lehet az egyetlen elfogadható vád Jézus ellen. Ha e kifejezésnek itt vallásos értelme lenne, úgy megszűnne halálos vád lenni Jézus ellen! Ez pedig egyszersmind bizonyítéka annak, hogy itt el szabad és el kell fogadnunk a mindennapi szóhasználatot mint János evangéliuma igazi értelmét – legalábbis e helyütt. Garancia erre, hogy az említett helyeken mindig valamilyen nem-zsidó jelenlétében hangzik el, tehát népmegjelölésként, a „zsidó” szó.

Természetesen olyan is elfordul, hogy vallásos értelemben szerepel a zsidó/zsidók említése. Klasszikus példaként olyan esetet kell keresnünk, ahol az ellentét egy nem-zsidó vallású ember személyében testesül meg; erre talán a legjobb példa a samaritánus asszonnal való beszélgetés Jákób kútjánál. Vallásos vitáról van szó, amikor az asszony azt kérdi Jézustól, hogy a Garizim, vagy a Sion hegye az igazi kultuszhely; indoklás: Jézus válaszában szembeállítja a „ti” (=samaritánusok) ill. a „mi” (=zsidók) fogalmát, s hozzáteszi: „mert az üdvösség a zsidók közül támad.” (4,22) Aligha gondolhatunk itt faji különbségre – végső soron a samaritánusok is zsidók, még ha az idegen népekkel keveredtek is Samária 722-ben történt eleste után. A vita egyértelművé teszi, hogy a testvérvallás rivalizációjáról van szó, s a „zsidók” itt egy disztinkt vallásos közösségre utal, nem pedig egy népre. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ez az említett két szóhasználat nem egyszerűen János evangéliumának a sajátossága, hanem ebben megegyezik a szinoptikus evangéliumokkal – végső soron nincs semmi okunk sem abban kételkedni, hogy esetleg magára Jézus Krisztusra megy vissza. Ezen túl azonban van olyan előfordulás is az evangéliumban, ami bizonynal nem a Mester szavait idézi, hanem mintegy magyarázatul van hozzáfűzve a hagyományozott elbeszéléshez – itt nagyobb a valószínűsége annak, hogy tettenérhetjük: hogyan használta az evangélista önmagától a „zsidó” szót?

Egy ilyen megjegyzést lelhetünk fel a kánai menyegző elbeszélésében, ahol az evangélista (nyilván pogánykeresztyének számára) magyarázni kívánja, hogy miért is voltak

jelen az ünnepségen azok a tisztálkodási edények, amelyekbe azután Jézus vizet öntetett, hogy borrá változtassa. „Volt ott hat köveder a zsidók tisztálkodási rendje szerint...” (2,6). Első pillantásra azt mondanánk, hogy ez is egy egyszerű vallásos megjelölés. Azt hiszem viszont, hogy ennél többről van szó: János evangélista az esemény megtörténte idején még olyan személy, aki magától értetődően ezt a tisztálkodási rendet magáénak vallotta; hívő és gyakorló zsidó ember volt. Ám a történet leírásának idején már nem volt az: időközben változás történt, s miként a fentiekből kiderül, felfogásában inkább Pálhoz állt közel, mint Jakabhoz. A zsidó vallásos szokásnak a megemlézése egyszersmind szelíd, de egyértelmű visszautasítást is implikál: erre többé nincs szükség, hiszen Jézus ezeket a tisztasági előírásokat fölöslegessé tette. Hangsúlyozom: a megjegyzés polemikus éle nagyon enyhe, tulajdonképpen elhanyagolható, mégis elárulja, hogy a „zsidók” kifejezés már egy különálló vallás tagjaira utal, akiknek útját keresztyének semmiképpen sem kell követnie. Hasonló típusú megjegyzések vannak még bőven az evangéliumban: így például Jn 5,1: „ünnepek volt a zsidóknak” (ti. a páska) – ámde nem a keresztyéneknek. A fentebb említett 7,2 a lombsátrak ünnepét említi hasonló módon; a passió-történet szintén a „zsidók húsvétjára”-ról beszél (11,55) – az evangélista számára fontosabb, hogy ez egy másik vallás ünnepe annál, hogy a két ünnep időben egybeesik. Az elhatárolódás nyilvánvaló: erre utal Jézus eltemetésének a szokása is, ti. hogy leplekbe takarják és illatszerekkel kenik meg az elhunyt testét „ahogyan a zsidóknál szokás temetni” (19,40). Félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy semmilyen dehonesztáló kifejezés nem hangzik el ez alkalmakkor, csupán annak megállapítása történik, hogy a „zsidóknál” így és így szokás; viszont mindig utánaértendő: szemben a keresztyénekkal. Azt már talán fölösleges megemlétenünk, hogy az elhatárolódás nem faji alapon történik, hiszen ez esetben János önmagát is a zsidókhoz lenne kénytelen számítani.

Mindezzel a legkevésbé sem mondtuk azt, hogy ne lenne olyan előfordulása is a „zsidók” szónak János evangéliumában, amely kifejezetten konfrontációra, rossz szájízre vall, s a valláspolémia összefüggésében áll. Az evangélista keserű szavakkal illeti Keresztelő János gyilkosait, s összefüggéseket lát Keresztelő János és Jézus Krisztus halála között. Természetesen történetileg jogunk van megkérdőjelezni a látásmód helyességét, hiszen az utolsó nagypróféta halálát nyilvánvalóan prófétai kritikája okozta, amellyel a Heródesfi házasságát illette; Jézus esetében másról volt szó. Jn 1,19 azonban így szól: „a zsidók papokat és lévitákat küldtek hozzá (=Keresztelő Jánoshoz) Jeruzsálemből”. Az ellenszenv itt félreérthetetlen. Figyelmes olvasó számára természetesen rögtön feltűnik, hogy az ellentét nem faji alapú – Keresztelő János szintén zsidó volt! Sokkal inkább arról van szó, hogy a papok és léviták említése a *pars pro toto* zsidóságot képviseli: a hivatalos zsidó vallási vezetőkről van itt szó, akik mintegy kivizsgálják egy ügyet, nevezetesen egy új szekta megjelenésének az ügyét, s meg kívánják állapítani, hogy az veszedelmes-e a hivatalos vallás számára, avagy jellegzetességeivel együtt is megfér a zsidó vallás többi elemei között. Hasonló jellegű megjegyzést olvashatunk a 3,1-ben is, ahol az evangélium Nikodémus esetét említi. Megállapítja róla, hogy farizeus volt, „a zsidók egyik vezető embere”. Úgy tűnik tehát, hogy János evangéliuma finom érzékkel tudja kiszűrni azokat az embereket, aki befolyásosak voltak a zsidó társadalomban, s a „zsidók” említése sokszor ezeket az embereket jelenti: a vallásos vezetők, mint a nép és a vallás reprezentánsai. Ugyanakkor azonban történeti szempontból rögtön hozzá kell tegyünk e látásmódhoz valamit. János evangéliuma elhallgatni látszik egy számunkra nem éppen elhanyagolható tény: a farizeusok nem azonosíthatók a szaddúceusokkal (akikre nyilván a Jn 1,19 vonatkozott); valójában mindkét irányzat „vezető” irányzat volt a Jézus korabeli Izraelben – csak hogy a szaddúceusok a Templom körüli kultusz vezetői voltak, a farizeusok pedig inkább vidéken, a zsinagógák körül működve fejtették ki befolyásukat. Nem szabad elhallgatni azt sem, hogy súlyos ellentétek húzódtak a farizeusok és a szaddúceusok között – János evangéliuma elhall-

gatja ezeket, nyilván azért, mert ugyan tud róla, de nem tartja az ügy számára fontosnak. Az így előállt kép tökéletesen egybevághat azzal, amit fentebb említettünk János álláspontjáról: ő mindig a marginalizált, a vallás és a társadalom peremére szorult elemek iránt érdeklődik, s ebben Krisztus igehirdetése jó követőjének vallja magát. Ezzel állnak szemben a „zsidók” = ti. a zsidó vezető emberek. Az elutasításnak ezt a jellegét találjuk több helyen az evangéliumban: „A zsidók keresték őt az ünnepen” (7,11); „meg hasonlítás támadt a zsidók között e beszédek miatt” (10,19); „a zsidók közül sokan elmentek Mártához és Máriához, hogy vigasztalják őket” Lázár halála miatt (11,19), majd sokan közülük megtudták, hogy Jézus ott van, s elmentek, hogy lássák őt és a feltámasztott halottat (12,9); ilyen körülmények között azonban még az is elhangozhat, hogy hittek sokan a zsidók közül Jézus Krisztusban (8,31; 12,11) – mégsem azonosíthatók e hívő zsidók a keresztyénekkal!

Ez utóbbi kijelentés azonban mitsem változtat azon a tényen, hogy a „zsidók” ellenségesek Jézussal szemben. Lehet-e azonban a teljes zsidóságra gondolnunk e kijelentés kapcsán, például a 10,22kk elbeszélésében? A templomszentelés ünnepén a zsidók körülveszik Jézust és jelt kérnek (24.v.) – aligha valamennyi, hanem ismét a templom körül csoportosuló zsidó vezetők, ill. megbízottai. Az örök élet szavát hallva blaszfémiát, istenkáromlást feltételeznek, s köveket ragadnak (31.v.), hogy megöljék Őt. Nyilván nincs benne itt a „zsidók” fogalmában – például maga Jézus, vagy a követői sem: hivatalos vallási képviselőket kell lássunk bennük, jelesül inkább szaddúceusokat, mint farizeusokat. János evangélista azonban (mint fentebb említettük) szándékosan elmosza a különbséget e két irányzat között, s ugyanilyen szavakkal illeti a farizeusokat is. Jóllehet a fentebb idézett 7. fejezet szintén szaddúceusokra utal, mégis az 5. fejezet már csak farizeusokról szólhat: a szombat napi gyógyítás után a gyógyult beteg a „zsidóknak” megjelenti a történeteket (5,15), akik „üldözni kezdték Jézust, mert szombaton tette ezt” (5,16). Igen valószínűtlen, hogy a csodatévőt széles tömegek üldözzenek; ez páratlan lenne a világtörténelemben! Inkább a vallásos szokások őreiről lehet szó, akik talán nem is voltak szemtanúk, esetleg nem is hittek a történetben, hanem csak a szokásos rend szombat napi megzavarását látták az eseményben – másként üldözésről aligha beszélhetnénk.

Ki kell emeljek még két helyet az ilyen típusú szóhasználat bizonyító helyei közül. A „zsidók” a 8,48-59 szakaszában fücsa váddal illetik Jézus Krisztust: szerintük ördög lakik benne (ami talán érthető a csodatételek láttán), azon kívül pedig nem is zsidó: *samáriai*. Vajon miért illeti Jézust ilyen képtelen vád? Hiszen aki csak egy kicsit is ismerte Őt, tudta róla, hogy nem samaritánus; azon kívül pedig: származásáról senki sem tehetne semmit. A szemrehányás azonban nyilván vallási értelmű, s megőríz valamit abból, hogy Jézus a megvetett samaritánus közösség iránt is érdeklődést és megértést tanúsított. Hivatalos vallási képviselő zsidó részről ezt nyilván soha nem bocsáthatta meg Jézusnak; menjen ő is a samaritánusok közé, de ha nem: akkor ki kell iktatni a zsidó vallás sorából. Zavarban lennék, ha e passzus történeti értékéről kellene nyilatkoznom; csupán annyit hadd mondjak, hogy akár így történt, akár nem, János evangélista számára fontos dolog ezt elmondani, hiszen éppen a marginalizált zsidóság iránti szimpátiájának összefüggésében áll ez a szakasz is.

A másik szakasz közvetlen Jézus letartóztatását előzi meg János evangéliumában. E prominens helyen a Mester a szeretet új parancsolatát adja a tanítványoknak, s szívükre helyezi: keressék őt – úgy, „ahogyan megmondtam a zsidóknak” (13,33). A megfogalmazás érthetetlen: Jézus nem csak a – János szerinti – zsidóknak hirdette üzenetét, hanem egyszerűen mindenkinek. Itt nyilván az evangélista megfogalmazásával állunk szemben, s egyértelműen az evangélium szereztetésének időpontjára nézve kell magyaráznunk e szavakat: Jézus annak idején a zsidó vallás képviselőinek is megmondtatta üzenetét – most pedig nektek, mai keresztyéneknek is megmondja. A szóhasználat azt sugallja, hogy a zsidóság és a keresztyénség közötti vallásos választóvonal már létrejött: eldőlt, hogy a zsidóság zsidóság marad, a keresztyénség pedig új vallás lesz, tehát nem egyszerűen zsidó

szekta marad. Valószínűleg ezt a háttérrel kell keressük az egész evangéliumban is! Ezért lehet, hogy a tanítványok és a „zsidók” megkülönböztetése átszövi az evangéliumot: a 11,8-ban a tanítványok óvják a Mestert attól, hogy Betániába menjen Lázár feltámasztására, hiszen „most akartak megkövezni a zsidók” – hangzik el zsidó szájból. Krisztus feltámadása után pedig a tanítványok zárt ajtók mögött gyűlnek egybe „a zsidóktól való félelem miatt” (20,19) – nyilván nem maguktól félték a tanítványok! Mindkét esetben a hivatalos vallás vezetőit kell itt is értenünk. Említsük meg: János evangélista képe kissé sötétebb erről a vallásos vezető rétegről, mint amit történeti ismereteink indokoltá tennének. Aligha lehet itt elhallgatnunk, hogy ennek oka a vallásos polémia: a megszülető keresztyénség bizonyos traumaként élte meg a szülőföld, a zsidó vallásos élet bizonyos meglevő ellenséges viszonyulását a Krisztusról szóló evangéliumhoz. Az ellenségeskedés hangsúlyozásával mintegy magyarázza is az evangélista, hogy miért volt szükségszerű dolog, hogy a két vallás útja elváljon. S egyben missziói stratégiájában ezáltal határolja el magát János a Jakab neve által fémjelzett irányzattól: keresztyénség a zsidóságon belül.

Mi, XX. századi emberek, természetesen más előjelekkel olvassuk János evangéliumát. Számunkra csupán annak megjegyzése fontos, hogy a rasszista előítéletek során kialakult, emberéletet nem kímélő és tömeggyilkosság fertőjében fetrengő antiszemitizmus hallatán maga az evangélista is borzongással utasítaná vissza a „zsidók” elítélését, akiktől ő maga soha nem tagadta meg a legitim vallási vezető méltóságát parancsoló jelzőjét – amely minden vallásos elhatárolódáson túlmutatóan összeköt bennünket.